

Jedan dokument o djelovanju vojske Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu 1935. godine

NIKICA BARIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu nalazi se malo dokumenata vojske Kraljevine Jugoslavije, iako su postupci i držanje te vojske važni za razumijevanje hrvatske povijesti u razdoblju postojanja prve jugoslavenske države. Objavljujemo jedan dokument koji ipak pruža uvid u način djelovanja vojske Kraljevine Jugoslavije u Hrvatskoj i pokazuje metode kojima se ta vojska koristila kako bi spriječila svaku mogućnost ugrožavanja postojećeg poretka tj. unitarne jugoslavenske države.

U Hrvatskom državnom arhivu (HDA) u Zagrebu u zbirci dokumenata "grupa XXVI - vojska i žandarmerija 1918.-1941." (kutija 20, fascikl III.) nalazi se i jedan dokument Komande mjesta u Zagrebu jugoslavenske kraljevske vojske iz 1935. godine. U njemu Komanda mjesta obavještava bana Savske banovine o pripremama koje će izvršiti u cilju sprječavanja eventualnih nemira koji bi u Zagrebu mogli izbiti 8. kolovoza 1935., u povodu sedme godišnjice smrti Stjepana Radića.¹ Arhivski fondovi i zbirke dokumenata vojske Kraljevine Jugoslavije koji se čuvaju u HDA su malobrojni i ne omogućavaju potpuniju analizu djelovanja te vojske na hrvatskim područjima u razdoblju od 1918. do 1941. godine, iako bi to nesumnjivo bilo vrlo bitno za bolje poznavanje hrvatske povijesti toga razdoblja.

Osim ovog dokumenta, u zbirci "grupa XXVI" nalaze se i drugi veza- ni za djelovanje vojske i žandarmerije. Neki od njih odnose se na zadnje mjesece Prvog svjetskog rata i kratkotrajnu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba. Manjim dijelom radi se i o dokumentima jugoslavenske vojske iz travanjskog rata 1941. Ipak, glavnina se odnosi na međuratno razdoblje. U zbirci se npr. čuva dokumentacija o mimohodima koje je kraljevska jugoslavenska vojska održavala u Zagrebu, dokumenti različitih žandarmerijskih jedinica, kao i dokumenti civilnih vlasti koji se bave pitanjem

¹ Stjepan Radić (1871.-1928.) osnivač i predsjednik Hrvatske (pučke) (republikanske) seljačke stranke, umro 8. kolovoza 1928. od posljedica atentata koji je na njega izvršen 20. lipnja iste godine u jugoslavenskoj skupštini u Beogradu .

izbjegavanja služenja vojne obaveze. Ipak, treba naglasiti da se dokumenti, npr. žandarmerije, uglavnom administrativne prirode, odnosno ne daju ključne podatke, koji bi nam pomogli u objašnjavanju ustroja i načina djelovanja kraljevske žandarmerije.

Objavljivanje ovog dokumenta može na određeni način objasniti postupke kraljevske jugoslavenske vojske i ulogu koju je ona imala u očuvanju tadašnjeg državnog poretka. Ona zapravo i nije bila jugoslavenska vojska, nego vojska Kraljevine Srbije pod novim imenom, koja je trebala osigurati postojanje unitarne jugoslavenske države pod kontrolom Beograda.²

Također se vidi koga je ta vojska smatrala za potencijalnog protivnika, u ovom slučaju članove i pristaše Hrvatske seljačke stranke. Na osnovi dokumenta vidi se da je vojska bila spremna protiv eventualnih demonstranata upotrijebiti ne samo znatne snage pješaštva i konjaništva, nego čak i jednu topničku bitnicu i jedno jato s devet zrakoplova!

Ako se sudi po ovom dokumentu, nije pretjerano reći da se vojska Kraljevine Jugoslavije u glavnom hrvatskom gradu u određenim situacijama osjećala kao na okupiranom teritoriju, a ne kao u gradu koji bi trebala braniti od mogućega vanjskog neprijatelja. To također objašnjava i ukupni karakter Kraljevine Jugoslavije i neravnopravni položaj hrvatskog naroda u njoj.

² Ljubo BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941, Iz povijesti hrvatskog pitanja*, knjiga 1, Zagreb 1974., 56.

(grb)³

KOMANDA MESTA

Str. Pov. Br. 86

dne 7 avgusta 1935 god.

U ZAGREBU⁴

HITNO.

NA LIČNOST.

Izveštaj o preduzetim
merama opreza i bezbed-
nosti vojnih objekata
u Zagrebačkom garnizonu.

GOSPODINU BANU SAVSKE BANOVINE. -

Povodom godišnjice smrti i pomena Stjepana Radića na dan 8. avgusta tek. godine, a u cilju sprečavanja napada od strane neodgovornih elemenata na vojne objekte i kasarne u Zagrebačkom garnizonu, kao i radi sprečavanja eventualnih incidenata između sumljivih elemenata i vojnih lica koja stanuju u varoši, kao i za eventualnu upotrebu trupa van kasarne na slučaj potrebe, shodno odobrenju Komandanta IV. armijske oblasti Str. Pov. Dj. Br. 1127 od 4. avgusta tek. godine naredio sam, da se u vremenu od 7. avgusta tek. godine od 16 časova pa do 9. avgusta tek. godine do 8 časova preduzmu potrebne mere, a koje u glavnom sastoje u sledećem:

- 1.) Da se straže u garnizonu pojačaju potrebnim brojem stražara i puško-mitraljeza;
- 2.) Da se jačina patrola za obilazak straža u garnizonu pojača;
- 3.) Da se na službu dežurstva po komandama, kasarnama, ustanovama, logorima i vojno-državnim zgradama za ovo vreme određuju samo g.g. oficiri odnosno vojni činovnici;
- 4.) Pripravnost trupa po kasarnama da bude u pristoj pripravnosti i to:
 - a) Kod 35. pešadiskog puka "Zrinjskog" 2 čete pešadije sa 6 mitraljeza;
 - b) Kod 6. konjičkog puka "Kneza Arsenija" pola eskadrona konjice i 1 vod mitraljeza na konjima;
 - c) Kod 30. artileriskog puka "Kraljevića Tomislava" 1 baterija;
 - d) Kod 4. vazduhoplovnog puka 1 eskadrila od 9 aparata;
 - e) Kod Auto komande IV. armijske oblasti 6 velikih teretnih kamiona sa potrebnim ljudstvom;

³ Grb Kraljevine Jugoslavije.

⁴ Zaglavlje dokumenta je napisano na srpskoj ćirilici, ostatak dokumenta je pisan na latinici.

- f) Kod stalne vojne bolnice IV. armiske oblasti, jedna bolničarska patrola sa jednim sanitetskim automobilom;
 - g) Kod ostalih kasarna po jedno pripravno odelenje jačine jednog voda odnosno najmanje jedne desetine; i
 - h) Po štabovima i ustanovama naoružati posilne i ordonanse;
- 5.) Da se sa rezervama i ostalim ljudstvom po kasarnama izvodi obuka kao i redovno.

Da se poduzmu potrebne mere da se g.g. oficiri na slučaj potrebe mogu brzo i lako pronaći i doći na svoje dužnosti u kasarne;

- 6.) Da se za vezu upotrebi državna telefonska mreža, a za telefoniste po komandama odrede pouzdani i bistri vojnici koji da preko cele noći budu u pripravnosti.

Da se od Uprave Policije traži stručno lice za nadzor u državnoj telefonskoj centrali u Zagrebu, kako bi se sprečilo preslušivanje i odavanje razgovora nepozvanim licima.

Na slučaj kvara telefonske veze koristiće se ordonansi.

Da Komandant Auto komande IV. armiske oblasti stavi na raspoloženje 2 motorcikla i to jedan za štab Komande IV. armiske oblasti a jedan za ovu komadu;

- 7.) Da za svaku pušku i orudja spremi potrebna šarža municije;
- 8.) Eventualnu upotrebu delova navedenih pod tač. 4.) vršiće Komandant IV. armiske oblasti i Komandant mesta.

Na slučaj iznendanih napada na kasarne i vojno-državne objekte, Komandanti kasarna, a u njihovoj odsutnosti dežurni oficiri upravljaje se po izdatim naredjenjima. Postupak komadira straže biće po odredbama Privremenog Pravila službe IV. deo; i

- 9.) Da se g.g. oficiri i vojni činovnici za ovo vreme više nalaze po kasarnama odnosno nadleštviima, a podoficirima i vojnicima zabranjen je izlaz u varoš sem po službenim i neodložim potrebama.

Pošto se prilikom poslednje proslave rođendana Dr. Mačeka⁵ u Zagrebu na dan 19, 20 i 21. prošlog meseca, desilo nekoliko slučajeva da su neodgovorna lica preteći terorom zahtevali od pojedinih g.g. oficira ovog garnizona ili njihovih porodica, da na svojim sopstvenim kućama ili stanovima istaknu plemensku hrvatsku zastavu čije isticanje zakonom zabranjeno⁶, to se ova Komanda sa aktom Pov. Br. 677 od 31. VII. tek.

⁵ Vladko Maček (1879.-1964.), predsjednik Hrvatske seljačke stranke nakon smrti Stjepana Radića.

⁶ Za razliku od ovog dokumenta, u kojem se spominje "nekoliko slučajeva" da su pojedinci tijekom proslave Mačekova rođendana tražili od jugoslavenskih oficira da izvjesu

godine obratila ovdašnjoj Upravi Policije, da na slučaj potrebe i traženja zaštite od strane porodica g.g. oficira, vojnih činovnika i ženjenih podoficira ili od njih lično na slučaj eventualnog napada i terora nad njihovim stanovima od strane neodgovornih lica ovima pruži zaštitu. Uprava Policije sa aktom Pov. Br. 22011 od 2. avgusta tek. godine izvestila je ovu komandu, da je izdala potrebno naredjenje i uputstva svojim organima, te da će se vojnim licima koja stanuju u varoši na slučaj potrebe pružiti odmah tražena zaštita.

Naredjeno je da g.g. oficiri, vojni činovnici i ženjeni podoficiri koji stanuju u varoši na slučaj potrebe po prednjem odmah preko telefona traže od najbližih policiskih kvartova zaštitu, a zatim odmah o svakom ovakvom slučaju hitno i lično izvještavaju i potpisatog telefonskim putem, kao i o svima događajima i incidentima koji se u to vreme budu desili.

Dostavlja se prednje s molbom na znanje.

Molim Upravnika Policije, da za napred navedeno vreme odredi jedno stručno lice, koje će voditi stručan nadzor u državnoj telefonskoj centrali u Zagrebu, a u cilju sprečavanja prislušivanja i odavanja razgovora nepozvanim licima između vojnih komanda.

KOMANDANT
Divizijski djeneral,
(Mihailo D Bodi)⁷

hrvatske (odnosno zabranjene "plemenske") zastave, Mile Bjelajac u svojoj knjizi navodi da su tijekom proslave Mačekovog rođendana 1935. godine bile "masovne demonstracije i teror" (kamenovanje prozora, maltretiranje) nad onima koji nisu htjeli izvestiti hrvatske zastave, što su Srbi u Zagrebu doživjeli kao ponavljanje protusrpskih demonstracija iz 1903. i 1914. Mile BJELAJAC, *n. dj.*, 261., bilj. 753.

⁷ Potpis je pisan rukom, na latinici. Mihailo Bodi bio je u razdoblju 1929.-1931. načelnik obavještajnog odjeljenja Generalštaba. Pretpostavljam da je istovremeno s dužnošću komandant mjesta u Zagrebu obnašao i dužnost komandanta Savske divizijske oblasti u Zagrebu. U travanjskom ratu 1941. divizijski general Bodi je na dužnosti pomoćnika komandanta Pozadine Vrhovne komande. Završava u njemačkom ratnom zarobljeništvu, a nakon rata živi u Beogradu kao umirovljenik. Mile BJELAJAC, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije 1922-1935*, Beograd 1994., 32., 58., 255.; Mile BJELAJAC, Predrag TRIFUNOVIĆ, *Između vojske i politike Biografija generala Dušana Trifunovića (1880-1942)*, Beograd, Kruševac 1997., 297., 301., 321.; Velimir TERZIĆ, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941. Uzroci i posljedice poraza*, knjiga 2, Beograd, Ljubljana, Titograd 1983., 229., 705., 739.

DOSTAVLJENO:

Gospodinu Banu Sav. banovine; i
Upravniku Policije Zagreb.⁸

(M.P.)⁹

Str. pov. broj 1271/35¹⁰

Predmet: Godišnjica smrti pč. Stjepana
Radića, mere predostrožnosti.-

na ličnost

Upravniku policije

Zagreb

U vezi akta Komande mesta u Zagrebu str. pov. broj 86 od 7 avgusta, dostavljenoj neposredno i naslovu - pozivate se, da traženju pod tač. 6 odmah udovoljite, tj. da se na državnu poštansku centralu u Zagrebu odmah pošalje jedno stručno lice, koje će kontrolirati, da se rad odvija po zakonu i propisima i da ne bi koje neovlašeno lice prisluškivalo službene razgovore.

O poduzetom hitno izvestite.-

Otp. 7/8 u 20h 5 I

(potpis nečitak)¹¹

Gl Gl 8/VIII 35

StrPov br. 1271/35

⁸ Od siječnja 1935. do travnja 1936. dužnost bana Savske banovine obnašao je Marko Kostrenčić. Upravnik zagrebačke policije od 1929. do 1937. bio je Janko Bedeković. Opširnije o ovim osobama vidjeti "Marko Kostrenčić", *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 5, Zagreb 1962., 343.; "Janko Bedeković", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, Zagreb 1983., 574.

⁹ Zapremni pečat na latinici i ćirilici "Kraljevina Jugoslavija - Kraljevska banska uprava Savske Banovine Zagreb", s grbom Kraljevine Jugoslavije, Str. Pov. No 1271 - 7. VIII 1935.

¹⁰ Ostatak dokumenta pisan je rukom, crnom tintom.

¹¹ Napisano crvenom tintom. Na kraju dokumenta nalaze se još dva nečitka parafa i jedna nečitka riječ, sve napisano crvenom tintom.

SUMMARY

A DOCUMENT ABOUT THE ACTIVITIES OF THE ROYAL
YUGOSLAV ARMY IN ZAGREB IN 1935

This article contains one document written by the Zagreb garrison command of the royal Yugoslav army on August 7, 1935. The document informs the civilian and police authorities about the measures of precaution which would be taken by the Yugoslav troops in Zagreb in order to stem the riots which might break out on August 8, 1935, on the seventh anniversary of the death of the Stjepan Radić. Radić was leader of the Croat Peasant Party (HSS), who died after being shot and wounded by a Serb politician in the Yugoslav parliament in Belgrade in 1928. The army expected that its personnel and barracks might come under attack by the members and supporters of HSS. In order to counter the possible attacks, army prepared not only strong infantry and cavalry units, but also artillery units and one squadron of combat aircraft. The document makes clear the fact that the royal Yugoslav army in some occasions played the role of the occupying force on the Croatian territory. It also makes obvious the deeper instability of the Kingdom of Yugoslav which was kept together, at least in one part, by the sheer force of the Serb dominated Yugoslav army.